УДК 327.5(327.56 + 327.84)

DOI <https://doi.org/10.30970/2307-1664.2019.24.21>

ПОЛІТИЧНА ТА ВІЙСЬКОВА РОЛЬ РОСІЇ В ОКУПАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ НА ТЕРИТОРІЇ ГРУЗІЇ ТА ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ДЕМОКРАТИЧНОГО РОЗВИТКУ (НА ПРИКЛАДІ РЕСПУБЛІКИ ПІВДЕННА ОСЕТІЯ)

Роман Кополовець

*Ужгородський національний університет, факультет суспільних наук,
кафедра політології і державного управління
бул. Університетська, 14, 88000, Ужгород, Україна*

У статті детально описано діяльність окупаційних російських військ та загальну політику чиновників у процесах окупації частини Грузії. Проаналізовано історичні та політичні чинники початку військового конфлікту. Автор детально описав фактори впливу на політичні та військові процеси в Південній Осетії з боку Російської Федерації. Доведена теза про втручання та насильницьку політику, в тому числі окупацію та анексію суверенної території з боку іншої держави.

Грузія – держава з поліетнічним складом населення. Найбільш відмінними і проблемними регіонами завжди були Абхазія і Південна Осетія (північна її частина входить до складу Росії). Витоки конфліктності проявилися задовго до розпаду СРСР. В їх основі стояли історичні протиріччя та стереотипи між етносами.

Також автор провів фаховий емпіричний (прикладний) аналіз розвитку демократичних процесів на основі дослідження міжнародної організації – Freedom House, а саме програмою «Freedom in the World» («Свобода у світі»).

Методологію розробив представник Вашингтонського університету Реймонд Гаст. Для ранжирування країн Гаст почав застосовувати рейтинги політичних прав і громадянських свобод, поділяючи держави на «вільні», «частково вільні» та «невільні». Результати проекту стали публікуватися на щорічній основі спочатку в журналі «Freedom at Issue» («Свобода під питанням»), а з 1978 р. – у вигляді окремих книг. У 1989 р. був істотно розширений штат експертів, що дало змогу організації представляти більш змістовні звіти по країнах. У рамках дослідження оцінюються не держави і дії влади як такі, а реальні права і свободи, наявні в індивідів [1]. Тому Freedom House, враховуючи наявність прав де-юре, приділяє більше уваги тому, наскільки ці права забезпечуються на практиці. Дослідження окупованих територій Грузії розпочинаються з 1998 р. в Республіці Абхазія і з 2009 р. – в Південній Осетії.

Ключові слова: окупація, анексія, транзит, Грузія, Росія, Південна Осетія, емпіричний аналіз, військова агресія.

Сучасна політична наука акцентує на процесах демократичного розвитку та новітні етапи державотворення, в тому числі лівову частку уваги приділяють зовнішній політиці держав та втручання чи вплив на окремі політичні процеси, що гальмують чи пришвидшують розвиток країни. В інформаційному полі та політології досить часто темою обговорення таких процесів стає Грузія. Тому аналіз зовнішньополітичних і трансформаційних процесів є особливо актуальним для сьогодення. Варто підкреслити, що незважаючи на достатню кількість публікацій у науковій думці, значна частина з них є заангажованою і не розкриває суті проблем. Серед основних фахових дослідників варто виокремити Ю. Чугаєнка і працю «Грузія – Южная Осетия: исторические первопричины противостояния» [1], вчений комплексно аналізує причини та наслідки військового конфлікту в Південній Осетії. П. Черник у статті «Грузино-російська війна 2008 року –

геополітичний реванш Росії» [2] акцентує на геополітичних передумовах розв'язання війни між Грузією та Росією у серпні 2008 р. К. Вітман у праці «Витоки грузино-абхазького конфлікту» досліджує політичні передумови конфлікту та деякі аспекти військового впливу [3]. М. Дорошко у роботі «Геополітичне середовище та геополітична орієнтація країн СНД» акцентує на геополітичних чинниках та безпекових питаннях для сучасної Грузії [4]. Комплексний емпіричний аналіз було зроблено за даними організації Freedom House, яка проводить моніторинг на території Південної Осетії з 2009 р. [8–17]. У статті детально описано окупаційні процеси на території Південної Осетії з наукової точки зору, оскільки питання участі Росії висвітлюється необ'єктивно і необґрунтовано в низці фахових праць на пострадянському просторі.

Вперше зроблено емпіричний (кількісний) аналіз демократичного розвитку в Південній Осетії.

Метою статті є дослідження та аналіз військового втручання Росії на суверенну територію Грузії, а також емпіричний аналіз у Південній Осетії.

Прийнявши 9 квітня 1991 р. «Акт про відновлення державної незалежності Грузії» і визнавши себе правонаступницею Грузинської Демократичної Республіки зразка 1918–1921 рр., нова Грузія зробила вибір на користь держави, що захищає і виражає виключно грузинські етнічні інтереси. У всій країні проводилася політика побудови моноетнічної грузинської держави. Надто активно її впроваджував спочатку Голова Верховної Ради Грузинської РСР, а згодом перший президент країни З. Гамсахурдіа [3, с. 40]. Це й посприяло ускладненню ситуації і виходу на перший план саме етнічного фактора.

Початком сучасного етапу південно-осетинського конфлікту можна вважати 1988 р., коли в Грузії були прийняті закони, що мали на меті віддалити її від СРСР. У 1990 р. Південноосетинська обласна рада проголосила область Південноосетинською Радянською Демократичною Республікою і звернулася до Москви з проханням про визнання її незалежним від Грузії суб'єктом радянської федерації. Відповіддю на це було скасування автономії Південноосетинської області у складі Грузії та повна економічна блокада регіону. Задля вирішення конфлікту президент Грузії З. Гамсахурдіа також вдався до методів військової інтервенції в Південну Осетію. Військове протистояння сторін конфлікту особливо запеклим стало після того, як у результаті референдуму, проведеного південноосетинським керівництвом 19 січня 1992 р., 90% його учасників висловились за приєднання регіону до Росії [4, с. 98]. Це спричинило новий виток насильства в регіоні.

Остаточне припинення вогню в Південній Осетії відбулося знову ж таки під тиском Росії. Були підписані Дагомиські угоди між Росією та Грузією, а 14 липня 1992 р. в зону конфлікту введено змішані миротворчі сили в складі трьох батальйонів (російського, грузинського та осетинського). Ці угоди передбачали припинення вогню і створення органу для врегулювання конфлікту – Змішаної контрольної комісії у складі представників Грузії, Південної і Північної Осетії та Росії. Прямий договір між Грузією та Південною Осетією був підписаний тільки у 1996 р.

2004 р., Південна Осетія. У зону конфлікту грузинська сторона ввела власні внутрішні війська, що призвело до поновлення військових дій і постійних обстрілів населених пунктів, зокрема і столиці республіки – Цхінвалі. 5 листопада 2004 р. в процесі переговорів між прем'єр-міністром Грузії З. Жванія і президентом Південної Осетії Е. Кокойти було підписано угоду про демілітаризацію зони конфлікту [5].

2008 р., Південна Осетія, Абхазія. Вночі з 7 на 8 серпня грузинська сторона зробила спробу провести операцію з відновлення контролю над Південною Осетією. Через добу після початку активної фази грузино-південноосетинського конфлікту – 9 серпня –

абхазькі збройні сили почали операцію з витіснення грузинських військ із Кодорської ущелини. До 12 серпня цей район перейшов під контроль Абхазії, і вже 13 серпня Абхазія офіційно заявила про завершення операції, після чого активні бойові дії на її території закінчилися [5]. Події, що настали потім, стоять уже на зовсім іншому рівні – зовнішньо-політичному. Їх потрібно розглядати окремо і варто почати з витоків і причин того, як вони стали можливими.

У 2008 р. за підтримки і збройного втручання Росії регіон було повністю виведено з-під контролю Грузії. Експерти Freedom House починають емпіричний моніторинг території з 2009 р. [8]. Методологію дослідження та стан демократичного розвитку в Республіці Абхазія детально описано в попередній публікації [7].

Таблиця 1

**Рейтинги демократичного транзиту в Південній Осетії (2009–2018 рр.)
за даними «Freedom in the World»**

Рік дослідження*	Політичні права	Громадянські свободи	Сумарний показник**
			Статус
2009	7	6	6.5 Невільна
2010	7	6	6.5 Невільна
2011	7	6	6.5 Невільна
2012	7	6	6.5 Невільна
2013	7	6	6.5 Невільна
2014***	7	6 (8)	6.5 Невільна
2015	7 (1)	6 (9)	6.5 Невільна
2016	7 (2)	6 (9)	6.5 Невільна
2017	7 (2)	6 (9)	6.5 Невільна
2018	7 (2)	6 (8)	6.5 Невільна

*Південна Осетія – анексована Російською Федерацією територія Грузії.

** Жодна з європейських країн не визнала незалежність території.

*** У 2014 році – методологію змінили та вдосконалили. В дужках позначено бали у рейтингу політичних прав та громадянських свобод за новими критеріями.

Індекс демократизації в Південній Осетії має такі характеристики:

– 7 серпня 2008 р. почались напади на південноосетинську столицю Цхінвалі, що спричинило вторгнення Росії в конфлікт. Після того, як сотні людей були вбиті з обох сторін і тисячі етнічних грузинів були витіснені, Москва 26 серпня визнала незалежність Південної Осетії, незважаючи на широкомасштабну міжнародну критику [8];

– Росія посилила свій контроль над Південною Осетією у 2009 р., формалізуючи присутність російських прикордонників на території та будівництво нової військової

бази в Цхінвалі. Президент Росії Дмитро Медведєв виділив додаткові кошти для Південної Осетії в липні, але зусилля з реконструкції були неефективними через високий рівень корупції;

- понад 18 500 етнічних грузинів, які покинули Південну Осетію під час війни 2008 р., протягом року не змогли повернутися;

- у 2010 р. осетинський президент Едуард Кокойта зазнав критики як від Москви, так і від жителів Цхінвалі, через повільні темпи реконструкції та звинувачень у корупції після війни між Грузією і Росією 2008 року. Російська Федерація продовжувала свій військовий та політичний вплив та територію Південної Осетії [9];

- у листопаді 2011 р. відбулися вибори президента, за результатами у другий тур вийшли А. Бібілов, підтримуваний Росією, та опозиційний кандидат А. Джіоева;

- у 2012 р. Верховний Суд Південної Осетії скасував результати виборів другого туру, де перемогла А. Джіоева, та призначив повторні вибори на травень 2012 р. Під тиском Росії в повторному голосуванні переміг А. Бібілов, **котрий отримав на 14 голосів більше** [11];

- у 2013 р. Тібілов підписав низку угод із Росією, тим самим дозволивши Москві повністю контролювати територію та бюджетну політику Південної Осетії;

- станом на початок 2014 р. лише Росія, Венесуела, Нікарагуа, штат Науру і Туvalu визнали незалежність Південної Осетії від Грузії [13];

- у червні 2014 р. Південна Осетія провела парламентські вибори, перемогу на яких здобула партія «Єдина Осетія», але визначальний вплив на політичні процеси продовжувала справляти Росія;

- у березні 2015 р. президент Тібілов підписав двосторонню угоду про створення альянсу та інтеграцію території з Російською Федерацією. Метою угоди була синхронізація механізмів безпеки та прикордонних механізмів Південної Осетії з Росією. Міжнародне співтовариство, зокрема Грузія, засудило цю угоду, стверджуючи, що її умови надають Москві надмірний контроль над територією [14];

- 6 лютого 2017 р. президент Південної Осетії підписав указ про проведення референдуму щодо змін Конституції в частині зміни назви «Республіка Південна Осетія – Держава Аланія», яка є федеральним суб'єктом Росії;

- 9 квітня 2017 р. разом із виборами президента, де переміг А. Тібілов, за рішення щодо зміни назви було проголосовано на референдумі.

Отже, загальний показник індексу демократизації не змінювався за весь період дослідження (2009–2018 рр.) і становив 6,5 балів, закріпивши статус невідомої території.

Таким чином, саме Росія відіграє переважно деструктивну роль у регіоні, гальмує процеси мирного врегулювання ситуації з мотиву використання такого конфлікту для посилення свого впливу на Грузію, що намагалася здійснити крен у бік ЄС. Це фактичне примушення до покори через те, що ці території є стратегічним плацдармом впливу на регіони Близького і Середнього Сходу, Каспійського, Чорного і Середземного морів. З цією метою вона не скупилася на використання різноманітних, деякою мірою незаконних методів впливу. Захід намагався виробити власну стратегію щодо врегулювання конфліктів на Південному Кавказі для того, щоб проводити власну південно-кавказьку політику, користуючись засобами дипломатії і переговорів із допомогою функціонування міжнародних місій ООН та ОБСЄ в цьому регіоні. Хоча Європейський Союз намагався відігравати більш активну роль у цьому регіоні, зокрема як посередник, внутрішні протиріччя та небажання йти на конфронтацію з Російською Федерацією обмежували його дії. Додаткові ж механізми впливу на процеси врегулювання конфліктів були

втрачені внаслідок ліквідації місій ООН та ОБСЄ в Грузії. Російська Федерація у результаті наštтовхнулася на міжнародне несхвалення, а Захід виявив слабкість у проведенні ефективної політики задля врегулювання конфлікту. Конфлікт у подальшому позначився на ситуації балансу різних геополітичних сил у системі міжнародних відносин. Це підтверджується посиленням конкуренції між Росією, США та ЄС за вплив на пострадянському просторі загалом і на території Кавказу зокрема.

У підсумку варто зазначити, що внаслідок військових конфліктів у Південній Осетії загинули 215 військових, майже 1 500 осіб отримали поранення, 70 осіб вважаються зниклими безвісти.

Список використаної літератури

1. Чугаєнко Ю.А. Грузия – Южная Осетия исторические первопричины противостояния. Киев : Национальная академия управления. 2013. С. 240.
2. Черник П.П. Грузино-російська війна 2008 року – геополітичний реванш Росії. *Держава і право*. № 53. 2011. С. 686–692.
3. Вітман К.М. Витоки грузино-абхазького конфлікту. *Віче*. 2008. № 18. С. 40–43.
4. Дорошко М.С. Геополітичне середовище та геополітична орієнтація країн СНД. Київ : Навч. Центр учбової літератури. 2011. С. 204.
5. Жуков Д. Войны на руинах СССР. 2009. URL: <http://www.e-reading.club/book.php?book=1015433>.
6. Freedom House: Freedom in the World. URL: <https://freedomhouse.org/report/methodology-freedom-world-2018> (дата звернення: 05.02.2019)
7. Кополовець Р.В. Окупація російськими «миротворцями» частини Грузії та емпіричний аналіз демократичного розвитку території (на прикладі Республіки Абхазія). *Регіональні студії*. 2019. № 16. С. 40–46.
8. Freedom House: Freedom in the World. Report South Ossetia 2009. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2009/south-ossetia> (дата звернення: 10.02.2019)
9. Freedom House: Freedom in the World. Report South Ossetia 2010. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2010/south-ossetia> (дата звернення: 13. 02. 2019)
10. Freedom House: Freedom in the World. Report South Ossetia 2011. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2011/south-ossetia> (дата звернення: 15.02.2019)
11. Freedom House: Freedom in the World. Report South Ossetia 2012. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/south-ossetia> (дата звернення: 17.02.2019)
12. Freedom House: Freedom in the World. Report South Ossetia 2013. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/south-ossetia> (дата звернення: 18.02.2019)
13. Freedom House: Freedom in the World. Report South Ossetia 2014. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2014/south-ossetia> (дата звернення: 19.02.2019)
14. Freedom House: Freedom in the World. Report South Ossetia 2015. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/south-ossetia> (дата звернення: 03.03.2019)
15. Freedom House: Freedom in the World. Report South Ossetia 2016. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2016/south-ossetia> (дата звернення: 05.03.2019)

16. Freedom House: Freedom in the World. Report South Ossetia 2017. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/south-ossetia> (дата звернення 07.03.2019)
17. Freedom House: Freedom in the World. Report South Ossetia 2018. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/south-ossetia> (дата звернення 11.03.2019)

**POLITICAL AND MILITARY ROLE OF RUSSIA
IN OCCUPATIONAL PROCESSES IN THE TERRITORY OF GEORGIA
AND EMPIRICAL ANALYSIS OF DEMOCRATIC DEVELOPMENT
(AT THE EXAMPLE OF THE REPUBLIC OF SOUTH OSSETIYA)**

Roman Kopolovets

*Uzhhorod National University, Faculty of Social Sciences,
Department of Political Science and Public Administration
Universitetskaya str., 14, 88000, Uzhhorod, Ukraine*

The article describes in detail the occupation of Russian troops and the general policy of officials in the occupation of Georgia. The historical and political factors of the beginning of the military conflict are analyzed. The author described in detail the factors influencing the political and military processes in South Ossetia by the Russian Federation. The idea of interference and violent politics, including occupation and annexation of the sovereign territory by another state, is proved. Georgia is a state with a polyethnic population. The most distinct and problematic regions have always been Abkhazia and South Ossetia (the northern part of it is part of Russia). The origins of conflict were manifested long before the collapse of the USSR. They were based on historical contradictions and stereotypes between ethnic groups.

Also, the author conducted a professional empirical (applied) analysis of the development of democratic processes based on the study of the international organization - Freedom House, namely the program "Freedom in the World". The methodology was developed by Raymond Gast, a Washington University spokesman. To rank Gast countries began to apply ratings of political rights and civil liberties, dividing states into "free", "partially free" and "non-free". The results of the project began to be published on an annual basis, initially in the journal Freedom at Issue, and from 1978 – in the form of separate books. In 1989, the state of experts was substantially expanded, which allowed the organization to submit more substantive reports by country. As part of the study, not the states and the actions of the authorities as such, but the real rights and freedoms available to individuals [1] are evaluated. Therefore, Freedom House, given the availability of de jure rights, pays more attention to the extent to which these rights are provided in practice. Investigation of the occupied territories of Georgia began in 1998 in the Republic of Abkhazia and since 2009 in South Ossetia. Investigation of the occupied territories of Georgia began in 1998 in the Republic of Abkhazia and since 2009 in South Ossetia.

Key words: occupation, annexation, transit, Georgia, Russia, South Ossetia, empirical analysis, military aggression.